

Список використаних джерел

1. Берлиоз Г. Большой трактат о современной инструментовке и оркестровке / Г. Берлиоз. – М., 1972. – Т.1.– 540 с.
2. Ільченко О.О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності / О. О. Ільченко. – К., 1994. – 116 с.
3. Лошков Ю.І. Диригентське оркестрове виконавство в контексті української культури XVIII-XIX ст. : Дис... д-ра наук: 26.00.01 / Ю. І. Лошков; ХДАК., 2008. – 379 с.
4. Мюнш Ш. Я – дирижер. – 3-е изд. / Ш. Мюнш. – М., 1982. – 112 с.
5. Пазовский А. М. Записки дирижёра / А. М. Пазовский. – Москва : Сов.композитор, 1966. – 561 с.
6. Стоковский Л. Музыка для всех нас / Л.Стоковский. – М., 1959. – 387 с.
7. Шерхен Г. Учебник дирижирования/ Г. Шерхен // Дирижерское исполнительство – М., 1976. – 159 с.

In the offered article grounded role of musical co-operation of collective performance. The features of band game are exposed, the technological elements of artistic value are reflected.

Key words: collective performance, band, musical co-operation.

УДК 78.2У

Смоляк О. С.*

МИСТЕЦТВО ВИКОНАННЯ НА ЦИТРИ В ГАЛИЧИНІ У КІНЦІ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТОЛІТЬ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВГЕНА КУПЧИНСЬКОГО)

У статті висвітлюються соціокультурні умови, в яких формувалося цитрове виконавство Галичини в кінці ХІХ – першій третині ХХ століття. Звернено увагу на концертну діяльність відомого галицького цитриста Євгена Купчинського та його внесок у формування репертуару, виконуваного на цитрі.

Ключові слова: Євген Купчинський, цитрове виконавство, Галицька музична культура, концертна діяльність.

У період утворення української державності в музичній україністиці та культурології все частіше вчені звертають увагу на ті питання, які в часи тоталітарного комуністичного режиму були суворо заборонені. До таких, в першу чергу, належали імена композиторів та виконавців, що працювали на посаді священиків і входили у списки «українських буржуазних націоналістів». Їхній ряд, зазвичай, започатковує й великий українолюб, пропагандист і творець галицької музичної культури, священик Євген Іванович Купчинський.

Дослідженням виконавської та композиторської діяльності Євгена Купчинського частково займалися українські музикознавці та краєзнавці О. Осадця [9], О. Гнатишин [5], І. Герета [3; 4], П. Медведик [8; 4], М. Костів [7], О. Антонович [1; 2] та інші. На жаль, виконавська діяльність цього митця на сьогодні ще недостатньо висвітлена й потребує більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті – дослідити виконавську діяльність композитора та культурно-громадського діяча Євгена Купчинського в контексті соціокультурних процесів, які відбувалися в Галичині в кінці ХІХ – першій третині ХХ століття.

Найпоширенішою формою культурно-мистецького життя Галичини в кінці ХІХ – першій третині ХХ століття було домашнє аматорське музикування на популярних у той час музичних

* © Смоляк О. С., 2012

інструментах – фортепіано, гітарі, цитрі, мандоліні. Цей вид мистецтва особливо культивувався серед представників міської та сільської інтелігенції, найчастіше – у родинх священиків та вчителів. Адже, вони як репрезентанти місцевих традицій були творцями осередків національно-культурного (в тому числі й музичного) життя Галичини. Музикування на цитрі було складовою найбільш поширеного в той час хорового та сольного співу, що в концертних програмах виконувало інтерлюдійну функцію. Найчастіше інструментальне аматорське виконавство було поширене серед учнів гімназій, студентів духовних семінарій, академій та університетів. Значна частина випускників цих навчальних закладів мала самодостатню основу для організації та керування хоровими та інструментальними гуртками, а також для написання музичних творів. Все це готувало ґрунт для постання культурно-мистецьких товариств – «Торбана», «Бояна», «Лютні» та інших.

У кінці XIX – першій третині XX століття все таки домінувало хорове музикування, що тяжіло до чотириголосого квартетного співу, відтворюваного, переважно, чоловічим складом. Відповідно до цього формувався й репертуар, який, в основному, був побудований на поширених у той час творах галицьких композиторів-аматорів і лише подекуди доповнювався популярними народними піснями, перейнятими з активно діючого сільського чи міського репертуару. Зокрема, в інтелігентських родинх найчастіше виконувалися такі народні пісні, як «По дорозі жук, жук», «І шумить, і гуде», «Стоїть явір над водою», «У сусіда хата біла», «Ой під вишнею, під черешнею», «Засвістали козаченьки», «Ой в полі могила з вітром говорила» та інші.

Квартетний спів вимагав відповідного поповнення авторськими творами, в яких домінували патріотичні та національні почуття й прагнення соціальної рівності. Творцями таких пісень були зазвичай вихідці з освічених верств населення, насамперед з тодішньої інтелігенції та міщанства, найчастіше – із священничих родин. На початковому етапі формування співочого репертуару були переважно пісні-гімни «Мир вам, браття» (слова І. Гушалевича, музика Т. Леонтовича), «Мир русинам» (слова І. Гушалевича, музика М. Вербицького), «Піснь благожелательна» (слова І. Гушалевича, музика В. Матюка), «Щасть нам, Боже», «Дайте руки, юні друзи» (слова М. Шашкевича, музика А. Вахнянина) та інші. Широкого розповсюдження серед виконавців-аматорів набули пісні, сповнені пейзажної лірики. Серед них: «Як ніч мя покриє» (музика і слова Ісидора Воробкевича), «Де Дніпро наш котить хвилі» (слова В. Масляка, музика М. Вербицького), які не втратили свого романтичного захоплення і сьогодні. Їх приваблива меланхолійність постійно чарує серця галицької молоді та людей старшого покоління.

З самого початку як народні пісні, так і твори галицьких композиторів виконувалися під акомпанемент фортепіано, гітари або цитри. Остання (цитра – О. С.) – це негроміздкий і порівняно дешевий музичний інструмент – успішно заміняла у багатьох інтелігентських родинх фортепіано. Адже, «Поширення цитри в побуті спричинилось до появи відповідної музичної літератури, створеної знову ж таки композиторами-дилетантами – Миколою Кумановським, Зеновієм Кириловичем, Омеляном Зарицьким, Євгеном Купчинським» [6, с. 36]. Як бачимо, Євген Купчинський разом з іншими популярними в той час авторами цитрової музики заклали основу для аматорського інструментального виконавства в Галичині і вписали в її історію незабутні сторінки.

Як свідчать документальні джерела [10], Євген Купчинський не здобув спеціальної музичної освіти, а лише обходився приватними уроками гри на цитрі у відомих на той час музикантів-виконавців Вітольда Зарицького та Феліції Капітанової. Як зазначає з цього приводу тогочасна галицька періодика, «Є. Купчинський починає вправлятися на цитрі, маючи 15 років» [10], тобто з цього часу розпочинається його активне концертне життя.

Рецензуючи один із Шевченківських концертів, який відбувся у Львові в 1884 році, І. Франко писав: «Євген Купчинський переніс нас своєю грою на цитрі в ідилічні часи наших прабабусь» [10]. І дійсно, ця ідилія, що позначена ідеями романтизму, постійно була присутня у грі цитриста Євгена Купчинського. Вона ніби оберігала ці виконавські традиції, які були закладені у священничих родинх, починаючи з першої половини XIX століття. У цьому ж році

в с. Романові що на Львівщині відбувся перший його концерт. Активна участь Євгена Купчинського як концертанта відбулася, будучи членом гімназійного хору «Академічного братства». У деяких концертах цього хору він брав участь і як виконавець на цитрі.

У березні 1887 року Євген Купчинський вступив на навчання до Львівської греко-католицької духовної семінарії. Там він вперше познайомився з музичними творами композиторів-класиків Й.-С. Баха, Л. ван Бетховена, Г.-Ф. Генделя, Ф. Шуберта, Ф. Ліста, окремі з яких ввійшли згодом у його концертний репертуар.

Треба зауважити, що на початковому етапі його концертної діяльності основу репертуару музиканта складали нескладні твори для цитри (переважно перекладення західноєвропейських композиторів – цитристів Т. Умляуфа, К. Енсляйна, А. Грубера). Велике враження на музиканта справили твори М. Лисенка та К. Стеценка, які згодом набули широкої популярності у Галичині.

Основою його музичних знань, особливо з композиції було саме концертне життя. Як згадує сам композитор-аматор, «Правдиву та добру музику я здобував на концертах» [1].

Із спогадів Євгена Купчинського дізнаємося, що він багато вражень виніс в плані музичної освіти із батьківського дому (його батько брав активну участь у музичних гуртках, навчаючись у духовній семінарії, а також був великим пропагандистом аматорської сільської культури, яка безпосередньо була пов'язана з традиційною народною піснею) і лише через самоосвіту дійшов до значних висот в інструментальному виконавстві.

Злет таланту молодого виконавця на цитрі припадає на другу половину 80-х років XIX століття, з часу його активної творчої діяльності в мистецько-освітньому гуртку «Академічний кружок» та в новоутвореному хорі при ньому, яким керував Остап Нижанківський. У цьому колективі Євген Купчинський бере участь як хоровий співак, учасник квартету та акомпаніатор і виконавець українських народних пісень, творів місцевих та зарубіжних композиторів, а також власних композицій (вони виконувалися в проміжках між хоровими та ансамблевими (квартетними) чи сольними номерами).

За свідченнями тодішньої галицької преси, Євген Купчинський у той час вже виконував великі музичні уривки з опер Д. Майєрбера «Роберт-диявол», Д. Россіні «Вільгельм Телль», твори Ф. Суппе, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена. У цей час він виконує й власні аранжування для цитри уривків із опер «Дивертисмент», «Різдвяна ніч» М. Лисенка, виступає з власними обробками народних пісень «Чорною хмарою дуброва», «Чорнії очі», створює композицію «Весілля» (на матеріалі весільних пісень із Бродівщини), три «Попури» з галицьких народних пісень та ін.

Як видно із переліку його концертних програм та музичних творів, основним живильним матеріалом для митця Євгена Купчинського була українська народна пісня, особливо місцева [4; 5]. Це, в першу чергу, підтверджується тим, що у найбільшому за обсягом збірнику «Руський цитрист», виданому окремими зошитами у 1902–1904 роках у Відні (а вийшло їх усього 10), домінують як окремі фольклорні цитати, так і переінтовований пісенний і танцювальний мелос.

Після закінчення духовної семінарії Євген Купчинський, будучи священником, не припиняв концертної діяльності, а все більше активізував її. Зокрема, він у 1889–1992 роках часто виступав із хором «Академічного братства» як соліст – виконавець на цитрі у селах та містечках Галичини. З роками, удосконалюючи свою майстерність самостійно, Євген Купчинський у грі на цитрі досяг справжніх висот професіоналізму. Він з великим успіхом виступав під час літніх гастролей хору, що отримав назву від кількості учасників у ньому «двайцяткою», які стали широко знаними в галицькій краї. Ці концерти завжди ставали справжньою культурною подією. Тоді у виконанні Євгена Купчинського глядачі почули музику різних стилів, на будь-який смак: Дивертисмент з опери Дж. Россіні «Вільгельм Телль», Концерт К. Умляуфа, фрагмент з опери М. Лисенка «Різдвяна ніч», «Незабудька» Ф. Суппе, Фантазія на тему пісні Берноляка «Моїй любові». Основним критерієм добору репертуару для цитри була доступність сприйняття селянами нескладної мелодійної музики. Зрештою, у роки браку визначних зразків української музики намагання виконавця розширити репертуар зазнавало чималих труднощів. Поступово до програм концертів Євген Купчинський включав чеські, сербські та

польські народні пісні, а також: твори польських композиторів (особливо під час подорожей хору місцями проживання польського населення), що були на слуху у галицького люду і не потребували часу на спеціальну адаптацію. Євген Купчинський з успіхом виконував власні опрацювання для цитри мазурок та інших творів Ф. Шопена, романсу «Шумлять смереки» з опери С. Монюшка «Галька», п'єси Р. Шумана, Л. ван Бетховена. Місцева польська преса рясніла захопленими відгуками на адресу українського виконавця.

Загалом основу репертуару музиканта становили композиції малої форми: крім вальсів і мазурок Ф. Шопена, він виконував власні або запозичені опрацювання характерних п'єс Б. Губермана, А. Рута, А. Краліка, А. Маєра, А. Пашінтера, Р. Кобальта, Р. Вагнера та ін. У роботі над перекладеннями творів для цитри допомагали знання з теорії музики і гармонії, здобуті в Остапа Нижанківського ще під час навчання у духовній семінарії. З часом у Галичині стають відомими і здобувають популярність твори М. Лисенка, які цитрист одразу ж опрацьовує для свого інструмента: два «Дивертисменти» на теми з опер «Наталка Полтавка» та «Різдвяна ніч». Однак, як свідчать повідомлення у пресі, найбільше захоплення у слухачів викликало майстерне виконання кількох «Попурі» на теми українських народних пісень та натхненних «Музичних картин», які музикант сам скомпонував. Виконання цих творів завжди було національно піднесеним, вносило у тогочасну галицьку музичну культуру, повну австрійських і німецьких впливів, свіжу течію народності, що виявилася в естрадному концертному плані. І це при тому, що велика частина композицій відзначалася яскраво вираженими рисами салонності. Твори Євгена Купчинського, близькі й зрозумілі за характером і змістом, мелодійні і доступні – виявляли і стверджували українську народність, пробуджували свідомість, виховували почуття національної гідності.

У концертній діяльності відомого цитриста Євгена Купчинського пам'ятними були виступи у концертах разом з майбутньою оперною співачкою Соломією Крушельницькою. Вони «чарували публіку» на Шевченківському концерті у Львові 5 травня 1894, 1895 і 1902 років. Саме на святі Кобзаря у 1894 році учасникам концерту співакам С. Крушельницькій, О. Мишузі та цитристові Є. Купчинському за майстерне виконання творів М. Лисенка і М. Вербицького та народних пісень голова товариства «Боян» В. Шухевич вручив лаврові вінки з почесним написом.

Із створенням у Львові співацького товариства «Бандурист» (1905) Євген Купчинський стає постійним учасником його концертних турне по Галичині, а дім священика – місцем, куди залюбки з'їжджаються, готуються до виступів і перепочивають хористи. У 1912 році відбулося одне з найбільших турне «Бандуриста», у деяких концертах якого брав участь і С. Людкевич.

У 1917 році у Тернополі відбувся концерт перед солдатами російської армії. Для свого виступу Євген Купчинський підготував твори російської музики. Активність митця знизилася у 1930-х роках через тривалу хворобу. Лише зрідка він виступав у Львові, частіше працював з організованими ним сільськими хорами. Одним з найкращих серед них були селянські хори у селах Ріпнів і Сороцьке. В останньому працював і творив на парафії отець Євген Купчинський 33 роки.

Отже, Євген Купчинський як виконавець на цитрі належить до тих діячів галицької музичної культури, які своєю діяльністю репрезентували цей вид мистецтва на нові якісні горизонти. Більшість важливих концертів, що відбувалися в Галичині в кінці ХІХ – першій третині ХХ століть не обходилися без його участі. А це говорить про те, що Євген Купчинський був і залишається яскравою особистістю в галицькій музичній культурі. Тому ім'я Євгена Купчинського останнім часом викликає все більший інтерес у дослідників і ще не раз привертатиме їхню увагу.

Список використаних джерел

1. Антонович О. Уривок щоденника цитриста та композитора Є. Купчинського з 1888-1889 років / О. Антонович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці музикознавчої комісії. – Том ССXXXII / [редактори тому: Олег Купчинський, Юрій Ясиновський]. – Львів, 1996. – С. 267-289.

2. Антонович О. Уславлений талант / О. Антонович // Вільне життя. – 1968. – 3 серпня. – № 152. – С. 3.
3. Герета І. Його ніжна і буремна цитра / Ігор Герета // Свобода. – 1992. – 15 вересня. – № 107. – С. 3.
4. Герета І., Медведик П. Купчинський Євген Іванович / Ігор Герета, Петро Медведик // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К–О. – С. 284.
5. Гнатишин О. Вступне слово / Оксана Гнатишин // Музичні твори Євгена Купчинського / [упорядники: Оксана Гнатишин, Ольга Осадця ; Редактор: Олександр Зелінський]. – Львів, 2004. – С. 3-8.
6. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини ХІХ століття / Марія Загайкевич / [відп. редактор канд. мистецтвознавства М. М. Гордійчук]. – К. : Вид-во АНУРСР, 1960. – 189 с.
7. Костів М. Віртуоз гри на цитрі / М. Костів // Жовтень. – 1984. – № 6. – С. 136.
8. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного – словника) / Петро Медведик // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці музикознавчої комісії. Том СХХХІІ / [редактори тому: О. Купчинський, Ю. Ясиновський]. – Львів, 1996. – С. 464-558.
9. Осадця О. Композиторська творчість Євгена Купчинського / Ольга Осадця // Збірник праць Тернопільського міського осередку Наукового товариства імені Шевченка. Видатні постаті в українській культурі і науці / [відп. редактор М. А. Андрейчин]. – Тернопіль : Рада, 2008. – С. 157-163.
10. Франко І. Мистецькі новинки / Іван Франко // Діло. – 1884. – 14 червня. – № 63. – С. 8.

The article deals with the sociocultural conditions in which zither playing has been formed at the end of 19th first third of 20th century. The attention was paid to the concert activity of the famous halytskyi zither player Yevhen Kupchynskyi and his contribution in forming repertoire performed on zither.

Key words: *Yevhen Kupchynskyi, zither playing, Halytska musical culture, the concert activity.*

УДК [371.13:78]: 785.11.091.2]

Совік Т. В.*

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті подано аналіз змісту музично-естетичної підготовки майбутнього вчителя в історії педагогічної думки від часів Стародавнього Китаю до сьогодення.

Ключові слова: музично-естетична підготовка, вчитель.

На сучасному етапі вимоги до професійної компетентності майбутнього вчителя залежать від запитів нашого суспільства. Сьогодні, коли стрімкі соціальні зміни активують здебільшого вольові та ділові якості особистості, важливо зберегти, розвинути та примножити творчі та емоційно-естетичні якості майбутнього вчителя. Відповідно до закону України «Про загальну середню освіту» [7], саме вчитель забезпечує «... здатність до творчого самовираження, особистісно ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати нескладні творчі завдання» [4, с.46].

Кардинальною проблемою вищої педагогічної освіти сьогодні є проблема якісної підготовки фахівців для школи. Зумовлено це і тим, що останніми роками в підготовці учительських кадрів виявлено суттєві недоліки. Формування музично-естетичної компетентності учителя є

* © Совік Т. В., 2012